

TEMATIKUS LAPSZÁM
A TÖRÖK–MAGYAR
DIPLOMÁCIAI
KAPCSOLATOK
100 ÉVES JUBILEUMÁNAK
TISZTELETÉRE

BUSINESS & DIPLOMACY REVIEW

2. évfolyam, 1. szám
2024/1

TARTALOM

- Gyene Pál: A Hegyi-Karabah konfliktus lezárása – erősödő azeri–török szövetség a Dél-Kaukázusban
- Nagy Milada: A török külpolitika izraeli vonatkozásainak két évtizede
- Báhidszki Réka, Kovács Máté Gergő, Pálfi Gábor: A Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány szerepe a magyar–török kulturális kapcsolatok alakulásában
- Hasan Deniz Pekşen: 60 Years of Türkiye-European Union Relations: Challenges and Prospects
- László Szerencsés: Transactionalism in Hungary-Turkey Relations Between 2013 and 2024
- Sáringer János: Kövecsi-Oláh Péter – Emre Saral: Török–magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920–1945)

Business & Diplomacy Review

Kiadó: Budapesti Gazdasági Egyetem

Szerkesztőség

1165 Budapest, Diósy Lajos u. 22-24.

E-mail: Marosan.BencePeter@uni-bge.hu

<https://uni-bge.hu/hu/business-diplomacy-review>

Főszerkesztő

Sáringer János

Felelős szerkesztő

Nagy Milada

Szerkesztőbizottság tagjai

Sándorné Kriszt Éva, elnök

Bába Iván

Bárczi Zsófia

Csekő Katalin

Ferkelt Balázs

Juhász Tímea

Nagy Milada

Marinovich Endre

Marosán Bence Péter, szerkesztőségi titkár

Murádin János Kristóf

Válóczi Marianna

Tipográfia és tördelés

Nagy és Heteyi Kft.

ISSN 3004-0116

HU ISSN 3004-0116

Business & Diplomacy Review állandó lektorai

Prof. Dr. Bajomi-Lázár Péter, PhD
Dr. habil. PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD
Dr. habil. Buday-Sántha Andrea, PhD
Dr. Csekő Katalin, PhD
Dr. habil. Domonkos Endre, PhD
Dr. Ferkelt Balázs, PhD
Dr. Gyene Pál, PhD
Dr. Harsányi Dávid, PhD
Dr. Horváth Annamária, PhD
Dr. habil. Krasztev Péter, PhD
Dr. habil. Juhász Tímea, PhD
Dr. habil. Marosán Bence Péter, PhD
Dr. habil. Murádin János Kristóf, PhD
Dr. Nagy Milada, PhD
Dr. Pólya Éva, PhD
Dr. habil. Sáringer János, PhD
Dr. Válóczy Marianna, PhD
Dr. Zelena András, PhD

TARTALOM

Előszó	5
A Hegyi-Karabah konfliktus lezárása – erősödő azeri–török szövetség a Dél-Kaukázusban <i>Gyene Pál</i>	7
A török külpolitika izraeli vonatkozásainak két évtizede <i>Nagy Milada</i>	27
A Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány szerepe a magyar–török kulturális kapcsolatok alakulásában <i>Báhidzski Réka</i> <i>Kovács Máté Gergő</i> <i>Pálfi Gábor</i>	39
60 Years of Türkiye-European Union Relations: Challenges and Prospects <i>Hasan Deniz Pekşen</i>	62
Transactionalism in Hungary-Türkiye Relations Between 2013 and 2024 <i>László Szerencsés</i>	74
Kövecsi-Oláh Péter – Emre Saral: Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920-1945) <i>Sáringer János</i>	87

Jelen számunk szerzői

Báhidzski Réka, irodavezető, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, reka.bahidszki@gulbabaalapitvany.hu

Dr. Gyene Pál, PhD, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Gyene.Pallstvan@uni-bge.hu

Kovács Máté Gergő, kulturális attasé, Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ, Isztambul, gergo.mate.kovacs@mfa.gov.hu

Dr. Nagy Milada, PhD, főiskolai docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, nagy.milada@uni-bge.hu

Pálfi Gábor, operatív igazgató, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, gabor.palfi@gulbabaalapitvany.hu

Dr. Hasan Deniz Pekşen, adjunktus, Istanbul Okan University, hasan.peksen@okan.edu.tr

Dr. habil. Sáringer János, PhD, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, saringer.janos@uni-bge.hu

Dr. László Szerencsés, PhD, kutató munkatárs, Istanbul Policy Center, Sabancı University, lszlo.szerencses@sabanciuniv.edu

A TÖRÖK KÜLPOLITIKA IZRAELI VONATKOZÁSAINAK KÉT ÉVTIZEDE

Nagy Milada

Absztrakt

A kölcsönös együttműködésben való erős, pragmatikus érdek ellenére a török–izraeli kapcsolatok a közel-keleti sakktábla egyik legbojnyolultabb és legzavarosabb eleméhez tartoznak. Sok olyan kérdés, amely a köteléket erőssé teszi, a múltba nyúlik vissza, a két állam létezése előtti időkre. A 15. században az Oszmán Birodalom befogadta a Spanyolországból elűzött zsidókat, a 16. században egy újabb hullám érkezett Bajorországból, az 1930-as években a náci Németországból sok zsidó tudós talált menedéket Törökországban, és segített tudományos intézményeket építeni az országban, a holokauszt idején pedig török diplomatákról számoltak be, akik segítették a zsidókat. Ezzel a pozitív örökséggel párhuzamosan azonban egyre nagyobb szakadék mutatkozott a kapcsolatokban. A feszültségek nagyrészt a palesztin kérdés eltérő megítéléséből, valamint Törökország Iránhoz és Szíriához való közeledéséből adódnak. A cikk Törökország Izraelhez fűződő viszonyának főbb eseményein keresztül mutatja be a török külpolitika alakulását a kétezres években.

Kulcsszavak: Törökország, Izrael, diplomácia, nemzetközi kapcsolatok

Abstratct

Despite a strong pragmatic interest in mutual cooperation, Turkish-Israeli relations are one of the most complex and confusing elements of the Middle East chessboard. Many of the issues that make the bond strong go back to the past, to the times before the two states existed. In the 15th century, the Ottoman Empire took in Jews expelled from Spain; in the 16th century, another wave arrived from

Bavaria; in the 1930s, many Jewish scholars from Nazi Germany found refuge in Türkiye and helped build scientific institutions in the country; and during the Holocaust, Turkish diplomats were reported to have helped Jews. Yet, alongside this positive legacy, there was a growing rift in relations. Tensions largely stem from differences in perceptions of the Palestinian issue and Türkiye's rapprochement with Iran and Syria. The article describes the evolution of Turkish foreign policy in the 2000s through the main events in Türkiye's relations with Israel.

Keywords: Türkiye, Israel, diplomacy, international relations

Történeti kitekintés

Törökország az elsők között ismerte el Izraelt. Kapcsolatuk sosem volt zökkenőmentes, de számos válság ellenére is kitartott. A kapcsolatokban általában akkor állt be elhidegülés, amikor Törökországnak választania kellett – vagy a körülmények, vagy más partnere miatt –, hogy Izrael és/vagy a térség arab államainak hűségese barátja legyen-e. Az idő nagy részében a kapcsolatokban a hangsúly a kereskedelemre és a biztonságra helyeződött. Törökország high-tech termékeket, kommunikációs technológiát, katonai vonatkozású árukat importál Izraelből, míg Izrael textíliákat, mezőgazdasági termékeket és feldolgozóipari termékeket kapott Törökországtól. (Zürcher, 2005)

Az 1970-es évektől kezdődően kezdtek létrehozni és végrehajtani az első nagyobb védelmi megállapodásokat. A biztonság szempontjából hasonló cipőben jártak – Izrael megalakulását a legtöbb arab állam nem fogadta túl lelkesen, és Atatürk forradalma után Törökországnak szintén nem volt jó a megítélése közöttük. Izrael és Törökország egyaránt a Nyugat felé tekintett: az Európával és az Amerikai Egyesült Államokkal való szoros szövetségben látták biztonságuk garanciáját, és az elitjük és a lakosság egyes rétegei kulturális rokonságot éreztek a Nyugattal.

Törökország NATO-tagsága, valamint a NATO és Izrael közötti stratégiai együttműködés fokozatos, de határozott növekedése (beleértve a rendszeres stratégiai párbeszédet és az éves közös kiképzési

műveleteket) szintén szerepet játszott az elmúlt években az izraeli és a török biztonsági/katonai tisztviselők közötti stratégiai együttműködésben. Így kölcsönös együttműködésük kiegyensúlyozott volt.

A közelmúlt évtizedei során azonban a török–izraeli kapcsolatok mélysége nem képezte a nyílt hazai vita tárgyát. (Abadi, 1995) Az, hogy nem mindig volt nyílt vita a kölcsönös kapcsolatok fontosságáról, legalábbis Törökország esetében az egyik oka lehet annak, hogy az Izrael-ellenesség sikeres politikai stratégia. Emellett, miközben a török retorikát jelentős palesztinbarát empátia jellemzi, az izraeli nézőpontot figyelmen kívül hagyják. Tulajdonképpen ez az izraeli felfogás alapja: Izrael folyamatosan fenyegetve és meg nem értettnek érzi magát, és ez hatással van a Törökországgal való kapcsolatainak megítélésére. Tekintettel a kétoldalú kapcsolatok ezen ördögi körére és a külső szereplők bevonására a török–izraeli kapcsolatok központi kérdéseibe (közel-keleti békefolyamat), rendkívül fontos, hogy a nemzetközi szereplők tisztában legyenek azzal, hogy ők is hozzájárulhatnak a két állam közeledéséhez.

A török–izraeli kapcsolatok 2010–2023

A török–izraeli kapcsolatok erős köteléke az 1990-es évek közepétől a 2000-es évek közepéig tartó évtizedben a katonai vezetők szövetségén alapult, és azon az erős szerepen, amelyet a két ország hadserege játszott egymással. A katonai kapcsolatok, amelyek nemcsak közös kiképzéseket tartalmaztak, beleértve a regionális földközi-tengeri haditengerészeti együttműködést és egy szélesebb regionális stratégiai kitekintést, hanem az izraeli hadiiparral kötött többmillióes szerződéseket, valamint a török légierő izraeli vállalatok általi korszerűsítését is. A hadsereg szerepének csökkenése és az AKP⁴ megerősödése az izraeli felfogás szerint a gyökere annak, hogy Törökország úgy döntött, hogy eltávolodik az Izraellel való kapcsolatától, és inkább kelet felé fordul. Ebben a tekintetben a katonai-biztonsági elithez tartozó izraeliek közül sokan úgy vélik, hogy Törökország még a NATO-szövetségben belül is problémákba fog ütközni.

4 Az Igazság és Fejlődés Pártja Törökország kormányzó pártja, amely konzervatív, iszlamista elveket propagál, liberális piacpolitikát folytat.

A török–izraeli kapcsolatok közelmúltbeli megromlására gyakran idézett példák, amikor Recep Tayyip Erdoğan török miniszterelnök leviharzott a színpadról az izraeli elnökkel, Simon Peresszel 2009 januárjában, Davosban folytatott vitája során.⁵ Vagy az izraeli diplomáciai baklövés, amely 2010-ben a „székválsághoz”⁶ vezetett, vagy még ugyanabban az évben bekövetkezett Mavi Marmara-incidens.⁷ A 2010 májusában történt Mavi Marmara-tragédia új mélypontot jelentett a török–izraeli kapcsolatokban, amelyek az azt követő években folyamatosan romlottak, és a diplomáciai kapcsolatok megszakítását is maga után vonta. Mindkét ország vezetői számos alkalommal alkalmaztak olyan retorikát, amely figyelmen kívül hagyta a másik fél felfogását és aggodalmait. Bár ez a retorika eredetileg talán a hazai közönségüknek szólt, súlyosan befolyásolta a kétoldalú kapcsolatokat.

Törökországhoz hasonlóan az EU és az USA vezetői is számos alkalommal – a nyilvánosság előtt diplomatikusan és informális környezetben meglehetősen hevesen – kifejezték csalódottságukat az izraeli–palesztin békefolyamat megrekedtsége miatt. Ugyanakkor a 2010 utáni években az izraeli kormányt az euroatlanti közösség

5 A gázai háború 2008. január 28-án kezdődött, és január 29-én Erdoğan miniszterelnök távozott a davosi Világgazdasági Fórum színpadáról, miután egy Gázáról szóló panelbeszélgetés során dühös szóváltásba keveredett az izraeli elnökkel, Simon Peresszel. Az izraeli kormány és az ország nyilvánossága számára Erdoğan viselkedése megalázó volt, de ami ennél is fontosabb, azt jelezte, hogy Törökország a Hamász és annak Izrael elleni támadásai mögött áll, ahelyett, hogy Izraelt és az izraeli népet támogatná, hiszen a szélsőséges Hamász iszlám mozgalom áldozatainak tartják magukat. A két állam közötti kapcsolatok nem normalizálódtak az esemény után. Az, hogy Törökország teljes mértékben támogatta a Hamász álláspontját, valamint a Hamász gázai és szíriai vezetőit, köztük Káled Mesált, valamint azok a török nyilatkozatok, amelyek szerint Izrael háborús bűnöket követett el Gázában, megerősítették azt az izraeli álláspontot, hogy Törökországot többé nem lehet szövetségesnek vagy akár semlegesnek tekinteni a konfliktusban.

6 Dani Ajalon izraeli miniszterelnök-helyettes behívatta Törökország izraeli nagykövetét, Ahmet Oguz Celikkolt, és arra kérte, hogy adjon magyarázatot Erdoğan miniszterelnök Izraellel szembeni növekvő kritikájára. Celikkol azonban egy izraeli kollégájánál alacsonyabban elhelyezett kanapén ült, és a találkozózt az izraeli média élőben követte (amiről Celikkolnak nem volt előzetes információja). Ez a helyzet erős Izrael-ellenes érzelmeket váltott ki Törökországban.

7 A Gázai övezetbe tartó Mavi Marmara nevű flottillát feltartóztatta az izraeli parti őrség, mivel információjuk szerint fegyvereket szállított, és a kialakult fegyveres incidensben az izraeli katonák nyolc török állampolgárt lőttek le.

egyetlen releváns politikai ereje sem tekintette „közeledéspártinak” vagy „megoldáspártinak”. Ráadásul a palesztin széthúzás és a Hamász autokráciája sem járult hozzá a helyzetre vonatkozó reményekhez.

Az Izraellel szembeni kritika fő forrása a palesztinokkal való török szolidaritás – nem annyira a vallási zsidó–muszlim ellentét. Azt, hogy Törökország reakcióját nem vallási szempontból kell felfogni, az is bizonyítja, hogy szekuláris törökök – akik semmilyen módon nem kötődnek az AKP-hez – és a vallásukat nem gyakorlók is részt vettek Izrael-ellenes tüntetéseken (például az izraeli „Öntött ólom” hadművelet⁸ idején és más alkalmak során is), és elégedetlenségüket fejezték ki az izraeli–palesztin helyzet miatt. (Ergin, 2009)

A török parlament 2010. június 2-án (két nappal a Mavi Marmara-incidens után) elfogadott állásfoglalása, bár kompromisszumok nélkül követelte a kormánytól és a nemzetközi közösségtől az Izraellel szembeni intézkedéseket, kifejezetten kimondja, hogy a török parlament abban bízik, hogy az események nem vezetnek erőszakhoz és a zsidó polgártársaik⁹ elleni támadásokhoz. Továbbá, az izraeli kormány vehemens magatartásával szembeni török reakciók nem az izraeli nép ellen irányulnak. (Inbar, 2011)

Törökország Izraellel kapcsolatos álláspontjának azonban van egy külpolitikai dimenziója is. Egyrészt Törökország NATO-tag és EU-tagjelölt. Ez az elhivatottság a nyugatbarát orientáció kifejeződése, amelyet Törökország már a köztársaság előtti, oszmán időkben is hirdetett. Törökország mégis arra törekszik, hogy kiegyensúlyozza nemzetközi jelenlétét. Miközben a török politika elemzői ezt egyfajta „tengelyváltásnak” nevezik (meg kell jegyezni, hogy ez a címke a török kormányzó elit körében rosszallást vált ki), a jelen külpolitika megalkotói azt hangsúlyozzák, hogy a globális erőviszonyok változnak, és számos kérdést, például az észak-déli és a nyugat-keleti szakadékot csak akkor lehet hatékonyan kezelni, ha a periféria és a

8 A Hamász és Izrael között zajló háború 2008. december 27. és 2009. január 18. között.

9 Az izraeli állampolgárság igénybevételének joga alapján Törökországban 23 500 zsidó él. A nevezett jog mindenkire vonatkozik, aki legalább egy zsidó nagyszülőtől származik, és kiterjed az érintettek közvetlen családtagjaira is. Ez a jogszabály különösen fontos lehet, ha egy adott országban élő zsidók okot látnak arra, hogy aktiválják ezt a jogot és Izraelbe vándoroljanak. (JPR, 2024)

hátrányos helyzetű országok több lehetőséget kapnak érdekeik érvényesítésére.

Törökország számos új vagy csupán újra felfedezett szövetségese a nem nyugati világból Izrael kemény kritikusa volt, és gyakran használt Izrael-ellenes retorikát, hogy belföldi szavazatokat szerezzen, bár tényleges hozzájárulásuk a konfliktus megoldásához minimális volt. A közelmúltban, amikor Törökország új szerephez jutott a nem nyugati országok laza szövetségében, amelyekkel számos közös célja van, az izraeli vezetésnek el kellene gondolkodnia egy fontos kérdésen. Nevezetesen: meg akarja-e tartani Törökországot szövetségeseként? Van-e előnye annak, ha Törökországot barátként tartja meg, akivel nemcsak jövedelmező üzletet lehet kötni, hanem olyan barát is lehet, aki megérti Izraelt, és képes közvetíteni annak aggodalmait a palesztinbarát tábor többi tagja felé? Ha a válasz egyszer igen lesz, akkor az izraeli vezetésnek és az értelmiségi elitnek érdemes lenne alaposan elemeznie Törökország külpolitikáját, és talán tartózkodnia kellene attól, hogy Törökország minden keleti látogatását Nyugat- és Izrael-ellenes gesztusként értelmezze. A két ország közötti bizalomépítést nem segítik például azok az izraeli nyilatkozatok sem, amelyek azt hirdetik, hogy Törökország elhagyta a Nyugatot, vagy éppen óvatosságra intik a Nyugatot Törökországgal szemben. Az izraeliek szerint a NATO-nak nagyobb óvatosságot kellene tanúsítania Törökországgal szemben az érzékeny információk és technológiák megosztása során, hogy megakadályozza az esetleges kiszivárgást és a technológia Iránnak történő átadását. Adott a tény, hogy Törökország NATO-tag (és Izrael nem).

Gazdasági kapcsolatok

A két ország közötti viszony romlását gyakran az AKP hatalomra kerülésének tulajdonítják, ugyanakkor bizonyos területeken (például az üzleti életben) a helyzet éppen ellenkezőnek tűnik – valójában ezek a kapcsolatok erősödtek. Törökország és Izrael alapvetően Izrael Állam megalakulása óta pragmatikusan együttműködnek kormányzati és üzleti szinten. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy az Izrael-ellenes retorika már évek óta a közbeszéd szerves részét képezi, és nem az AKP hatalomra kerülése óta van jelen.

A kétoldalú politikai párbeszéd azonban nem a török–izraeli kapcsolatok egyetlen szintje. A politikai visszaesés ellenére úgy tűnik, hogy az üzleti együttműködés nagyrészt a megszokott módon zajlik, és nem befolyásolja túlzottan a politikai ellentét, bár ez jelentősen megváltozhat, különösen a védelem területén. A kapcsolatok visszaesése előtt Törökország volt Izrael egyik első számú turisztikai célpontja. A Mavi Marmara-incidentus után sok izraeli turistaként már nem érezte jól magát Törökországban, és sokan már nem akarták ily módon sem támogatni a török gazdaságot. Óriási visszaesés volt tapasztalható az ágazatban: korábban az évi félmillió Törökországban tartózkodó izraeli turista száma néhány ezer izraeli zsidóra és mintegy 30-40 ezer izraeli arabra csökkent. Az izraeli arab utazási irodák szinte az egyetlenek az ágazatban, akik közvetlenül a török nagykereskedőkkel üzelnek. Ez csak rávilágított arra, hogy túl kell lépni a politikai párbeszédre, és elő kell mozdítani a civil társadalmi csoportok közötti együttműködési hálózatokat.

Gazdasági szempontból az országok közötti kereskedelem adatai 2021-ben történelmi csúcstól érték el, több mint egymilliárd dollárral nőttek 2019-hez és 2020-hoz képest, a kölcsönös kereskedelem megközelítőleg 7 milliárd dollárt tett ki (ebből 4,7 milliárd dollár az Izraelbe irányuló török export, 1,9 milliárd dollár pedig a Törökországba irányuló izraeli export). Törökország Izrael első öt kereskedelmi partnere között van, Izrael pedig Törökország első tíz exportpiacának egyike. Az országok között 1997-ben hatályba lépett szabadkereskedelmi megállapodást aktualizálásra szorul. A 2022 júliusában aláírt légitársasági megállapodás és a 2007 óta fennálló, az izraeli légitársaságok Törökországból induló járatainak biztonsági intézkedéseivel kapcsolatos vita rendezése megnyitotta az utat a légitársaságok járatainak megújítása előtt, ami legalább részben feloldja a légitársasági kapcsolatokban fennálló aszimmetriát. A török kereskedelmi légitársaságokkal az Izrael és Törökország közötti különböző légi útvonalakon várható kemény verseny fényében azonban kétséges, hogy ezek az útvonalak nyereségesek lesznek az izraeli üzemeltetők számára. (BoI 2023)

Röviddel a Mavi Marmara tragédiája után a török parlament az Izraellel folytatott kereskedelem bojkottjára szólított fel. Ez a politikai felhívás azonban nem sokban tükrözte az üzleti valóságot. Törökország Iránnal kapcsolatos támogató politikája aggodalmat kelt

az izraeli politikai és gazdasági vezetésben, és kétségeket ébreszt azzal kapcsolatban, hogy az Izraeltól vásárolt felszereléseket valójában fel lehet-e Izrael ellen használni (az Iránnak történő eladás révén). Bár a török politikában vannak olyan hangok, amelyek az Izraellel kötött kereskedelem szüneteltetésére szólítanak fel, ugyanakkor sokan közülük a lehető legjobb felszereléseket szeretnék a török hadsereg számára. Így a kereskedelem végül győzedelmeskedhet az ideológia felett.

Törökország nem érdekelt egy iráni „atomhatalomban”. Az ankarai döntéshozók álláspontja szerint Törökország közvetíteni próbál a Nyugat és Irán vitájában, és nem akarja, hogy a Nyugat – és különösen Izrael – hagyjon fel a kényszerítő intézkedésekkel Iránnal szemben. Törökország tart a szankciók gazdasági következményeitől, mivel az 1991-es iraki szankciók emléke még javában él benne. Ha Irán továbbra is kitart az atomprogramja mellett, az azt jelenti, hogy a török közvetítési erőfeszítések kudarcot vallottak. Törökországnak Iránnal összefüggő további problémákat kellene rendeznie a térségben, amelyek megkérdőjelezik az izraeli kormány törökországi kilátásait. Szíriát és a palesztin konfliktust illetően Irán elutasít mindenféle megállapodást Izraellel, míg Törökország a békefolyamat és a megállapodások mellett van, sőt, még mindig hajlandó pozitív szerepet játszani a béke előmozdításában, bár nem feltétlenül a Netanjahu-kormányval. (Zitun, 2010)

A török–iráni szövetség meghaladja azt, amit Izrael képes lenne elfogadni egy olyan országtól, amelyik Izraellel akar barátkozni. Izrael első számú külpolitikai stratégiai irányelve az Irán általi fenyegetettség és az ebből eredtetett lépések (szankciók alkalmazása Iránnal szemben, a nyugati nemzeteket, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság meggyőzése, hogy tartsák nyitva a katonai opciót az iráni nukleáris létesítmények felszámolására). Az izraeli külügyminisztérium folyamatosan „bizonyítékokkal” látja el Izrael képviselőit világszerte az iráni atomprogramról és az irániak (Izrael által értelmezett) szándékáról, miszerint atombombát akarnak készíteni. Ennek fényében egy török–iráni szövetség sokkal közelebb hozza az iráni fenyegetést Izraelhez, és számára Törökországot a potenciális ellenség kategóriába helyezi.

Egy további kérdés, amelyet Törökország az Izraellel való gazdasági kapcsolatok javításának részeként szeretne előmozdítani, az

izraeli földgáz Törökországba vagy Törökországon keresztül történő exportja. Törökországi tisztviselők és szakértők kiemelik, hogy a Törökországba vezető gázvezeték megépítése volt az első lehetőség, amelyet Izrael mérlegelt, amikor megvizsgálta, hogyan exportálhatná a gázt, és az országok közötti kapcsolatok helyreállítását jó lehetőségnek tartották a projekt újragondolására. Ez különösen igaz volt annak fényében, hogy az Izrael, Ciprus és Görögország közötti projekt, az EastMed gázvezeték nehézségekbe ütközik. (Nagy, 2019 és Nagy, 2024) Egy vezeték, amely izraeli gázt szállítana Törökországba, segíthetne Ankarának diverzifikálni a beszállítóit, és csökkenteni az orosz gáztól való súlyos függőségét. Ezen túlmenően a vezeték megerősíthetné Törökországnak az európai piacok felé irányuló földgáztranzitpontként való számításba vételét. Ugyanakkor nyilvánvaló az érdekkülönbség Izrael és Törökország között az együttműködés folytatásában, ráadásul az izraeli fél nem tett semmilyen nyilvános kötelezettségvállalást ezzel kapcsolatban. Geopolitikai szempontból a Törökországba irányuló gázvezeték megépítése feszültséget okozhat Izrael és regionális partnerei: Görögország, Ciprus és Egyiptom között is, amelyek közül utóbbi jelenleg az izraeli gáz egy részét a cseppfolyósító létesítményeiben feldolgozza, majd exportálja. Továbbá még mindig nem világos, hogy egy ilyen projekt gazdaságilag életképes lenne-e, figyelembe véve a rendelkezésre álló izraeli gáz mennyiséget, a termelési költségeket és a más országok felé fennálló izraeli kötelezettségvállalásokat.

A viszony rendezésének „püünkösdi királysága”

2022. augusztus 17-én Törökország és Izrael bejelentette döntését nagyköveteik visszahelyezéséről, és ezzel kapcsolatuk teljes normalizálásáról. A korábbi, különösen a 2013-2016-os normalizációs törekvésektől eltérően úgy tűnt, hogy ezúttal Törökország az, amely a folyamat előrehaladását szorgalmazta, míg Izrael óvatosan lépett fel. Jeruzsálem pozitív válasza Törökország közeledésére azután következett be, hogy Törökország egy sor olyan eseménysorozat háttérben mutatta meg komolyságát, amely segített leküzdeni a felek között fennmaradt gyanakvás egy részét. A diplomáciai kapcsolatok megújításáról szóló döntés időzítése is elegendő időt hagyott a 2023

júniusára tervezett törökországi választásokig; mivel arra játszottak, hogy – bár a török közvéleményben gyakoriak az Izrael-ellenes érzelmek – addigra a normalizáció nem fogja jelentősen befolyásolni a választók megfontolásait.

A normalizáció idején egyes szakértők óvatosságra intettek a lelkesedést illetően. Ugyanis a török külpolitika hangvételének változása a palesztin–izraeli kapcsolatok alakulásának függvénye – ahogy ez bebizonyosodott például az Öntött ólom hadművelet során. A 2023. október 7-én kirobbant Hamász–Izrael háború ismét elhidegítette a két ország kapcsolatát. Valóra váltak azok az aggodalmak, amelyek előrevetítették a gázai eseményekre adott török válaszreakciókat. Ennek legegységesebb megnyilvánulása Erdoğan folyamatos agresszív retorikája volt Izraellel és Benjamin Netanjahuval szemben. A válasz sem maradt el, Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök többek között azzal vádolta meg Erdoğant, hogy nemcsak a „terrorista Hamász-államot” támogatja, hanem azzal is, hogy „török falvakat bombázott Törökország határain belül”. Ezt követte Jair Lapid volt izraeli miniszterelnök közvetlen bírálata Erdoğan ellen egy tweetben, és Eli Cohen külügyminiszter is élesen bírálta a török vezetőt. (Subramaniam et al., 2023)

Összegzés

Regionális kontextusban az Izraelhez fűződő viszony rendezése jól illeszkedett azokhoz a normalizációs folyamatokhoz, amelyeket Törökország más közel-keleti országokkal, köztük az Egyesült Arab Emírségekkel, Szaúd-Arábiával és Egyiptommal folytat. Bár Törökország ellenezte az Ábrahám-megállapodásokat, sok tekintetben igyekszik kihasználni az ebben a regionális dinamikában rejlő lehetőségeket. Ugyanakkor Törökország merevebbnek mutatkozott Görögországgal és Ciprussal való kapcsolataiban, és a negyedik fúróhajójának vízre bocsátása aggodalomra ad okot azzal kapcsolatban, hogy Ankara esetleg visszatér az asszertív magatartáshoz a Földközi-tenger keleti medencéjében, ahogyan az a 2018–2020-as időszakban történt.

A Mavi Marmara-incidensnek a két ország közvéleménye közötti kapcsolatokra gyakorolt folyamatos hatásán túlmenően több éves, széles körű erőfeszítésre volt szükség ahhoz, hogy mindkét ország

számára elfogadható megoldást találjanak a válságra. Ráadásul még azután, hogy a kérdés politikai megoldáshoz jutott, a Nemzetközi Büntetőbíróságra került a jogi vita (amely intézmény végül nem volt hajlandó tárgyalni a kérdést). Továbbá Törökország a 2010-es flottilla-incidens után további flottillákat próbált indítani a Gázai övezet felé, de ezeknek célba érését ellenintézkedések és politikai lépések kombinációjával az izraeliek megakadályozták. Bár Törökország maga nem tagja a Nemzetközi Büntetőbíróságnak, ennek ellenére Erdoğan nyilatkozataiban hangsúlyozza, hogy a nemzetközi közönségnek nem szabad megelégednie a szavakkal, hanem lépéseket kell tennie Izrael ellen, többek között jogi szinten is.

Emellett a folyamatban lévő fejlemények mellett figyelmet kell fordítani arra is, hogy hol lehetséges még a török–izraeli együttműködés. A 2023-as háború során a Gázai övezetből rákbategek érkeztek Törökországba Egyiptomon keresztül, miután egyiptomi–török–izraeli együttműködés alakult ki a kérdésben. Bár a török–izraeli együttműködés fenntartása jelenleg sok nehézségbe ütközik, de még mindig jobb, mintha teljesen lemondanának róla a török magatartás miatt, amely szándékosan Izrael-ellenes, és nemcsak átveszi a Hamász-narratívát, hanem aktívan dolgozik annak előmozdításán is. Ebben az összefüggésben nem szabad elfelejteni, hogy Törökország számára a palesztinok fizikai elérése, a török–egyiptomi kapcsolatok javulása ellenére, nagyrészt Izrael ellenőrzése alatt áll, és ez Ankara számára a gyenge láncszemet jelenti.

Irodalomjegyzék

- Abadi, Jacob (1995): Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations, *Journal of Conflict Studies*, 15th September 1995, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/JCS/article/view/4548/5389>. (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)
- BoI (2023): No Longer an Island Economy? Growing trade and tourism relations between Israel and Middle Eastern countries. Bank of Israel, 2023. 03. 28. <https://boi.org.il/en/communication-and-publications/press-releases/no-longer-an-island-economy-growing-trade-and-tourism-relations-between-israel-and-middle-eastern-countries/>. (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)

- Ergin, Murat (2009): Cultural Encounters in the Social Sciences and Humanities: Western Émigré Scholars in Turkey. *History of the Human Sciences*, 22. évf. 1. szám, pp. 105–130.
- Inbar, Efraim (2011): Turkey's Changing Foreign Policy and its International Ramifications. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 89, The BESA Center Perspectives. <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2011/02/MSPS89.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)
- JPR (2024): *Turkey*. Institute of Jewish Political Research. <https://www.jpr.org.uk/countries/how-many-jews-in-turkey>. (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)
- Nagy Milada (2019): Gáz-csapda: Konfliktus és együttműködés a Földközi-tenger keleti medencéjében. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok a kompetenciákra építő, fenntartható kulturális és technológiai fejlődés köréből*. Komárno, International Research Institute, pp. 156–161.
- Nagy Milada (2024): *30 év az Európai Unió és Izrael kapcsolatában*. In: Ferkelt Balázs – Nagy Milada (szerk.): *Európai egység: A Maastrichti Szerződéstől a modern Unióig*. Budapest, Aposztrof Kiadó, pp. 145–159.
- Subramaniam, Tara – Raine, Andrew – Tanno, Sophie – Poole, Thom Poole – Yan, Holly – Hayes, Mike – Hammond, Elise – Powell, Tori B. (2023): November 15, 2023 Israel-Hamas war. *CNN*, 2023. 11. 16. https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/israel-hamas-war-gaza-news-11-15-23/h_48bc62d679934f95adbdb-57578ba3a96. (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)
- Zitun, Yoav (2010): Antalya Mayor Calls on Israelis to Return, 2010. 08. 02., <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3928932,00.html>. (Letöltés ideje: 2024. 02. 11.)
- Zürcher, Erik J. (2005): *Turkey: A Modern History*, London, I. B. Tauris, 2005

Publikálás a Business & Diplomacy Review folyóiratban

A folyóirat az alábbi témákhoz kapcsolódó kéziratokat fogad be lektorálásra:

- gazdaság,
- kereskedelem,
- pénzügyek,
- nemzetközi kapcsolatok,
- diplomácia,
- nemzetközi kommunikáció
- társadalomtudományok;
- közgazdasági tudományok.

A tanulmány absztraktja minden esetben angol nyelvű. A tanulmány magyar vagy angol nyelvű, amelynek terjedelme 30 000–40 000 leütés (az absztrakttal együtt).

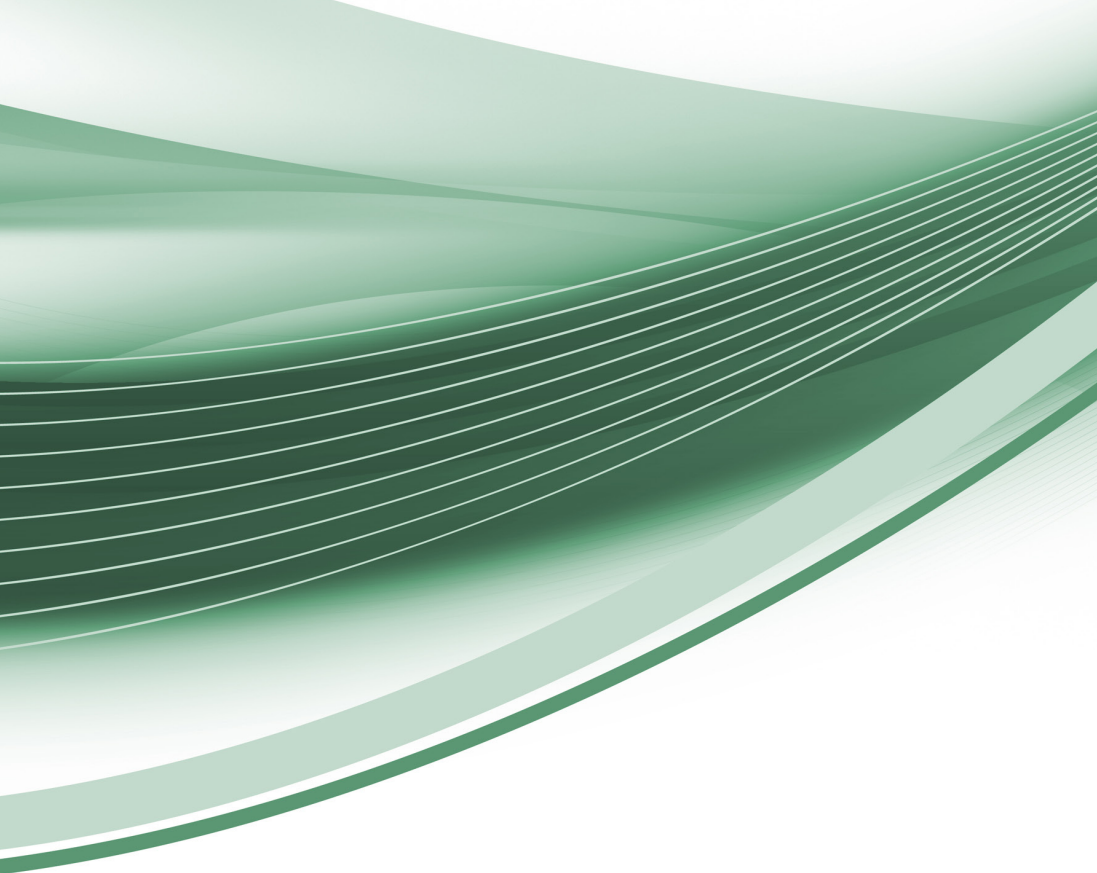
A kéziratok előzetes befogadásának feltételei:

- a kézirat és annak szerzői megfelelnek a folyóirat etikai szabályainak;
- a kézirat, illetve ahhoz tartalmában nagyon hasonló tanulmányt még nem publikáltak;
- a benyújtott kézirat megfelel a formai követelményeknek.

A folyóirat a szerzőknek tiszteletdíjat nem fizet. A folyóirat minden egyes befogadott kézirat esetében kettős vaklektorálást alkalmaz, ami azt jelenti, hogy az anonimalizált anyagot a szerzők által nem ismert lektorok értékelik. A folyóirat csak abban az esetben fogad be kéziratot publikálásra, ha azt mind a két vaklektor publikálásra ajánlja, és vaklektor(ok) által kért javításokat/kiegészítéseket a szerző(k) végrehajtotta/ák. Amennyiben az egyik lektor javításokkal publikálásra ajánlja a kéziratot, míg a másik nem, akkor a javítások után a témában jártas újabb vaklektornak kell értékelnie az anyagot. Akkor minősül egy tanulmány tartalmában nagyon hasonlóknak egy korábbi tanulmányhoz képest, ha azok egyezősége 60% felett van. A szerzők minden egyes esetben kötelesek a vaklektorok által írt kifogásokra/javaslatokra tételesen írásban reagálni.

Information in English:

<https://uni-bge.hu/en/business-diplomacy-review>

Kiadja: Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest

ISSN 3004-0116
HU ISSN 3004-0116